

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

FOLKVÄNNEN.

En illustrerad Månadsskrift

för

Bildning och Nöje.

N°. 12.

December.

1851.

Prenumerationspriset å denna tidskrift är för helt år eller 12 häften: **1 R:dr banko.** Prenumeration emottages hos de fleste Herrar Bokhandlare i Sverige och Finland, samt på alla postkontor, med tillägg af det postförvaltarearfvode, som kan betingas. — Om prenumerationsmedlen insändas till förläggaren, erhåller requirerent tidskriften sig tillsänd med posten under korsomslag. — Privata prenumerantsamlare erhålla hvart 11:te ex. gratis, om de anmäla sig direkte hos förläggaren.

Frans Michael Franzén.

(Med porträtt).

Franzén föddes den 9 Februari 1772 i Uleåborg, der fadren var handlande. — Vid 13 års ålder eller år 1785 blef han student i Åbo. — År 1794 erhöll han Lundbladiska priset af Svenska Akademien. — 1797 vann han Svenska Akademiens stora pris för sången öfver Grefve Creutz. — År 1808 blef han en af de aderton i Svenska Akademien. Åren 1824—1834 var han dess sekreterare. — Den 10 Dec. 1831 blef han utnämnd till Biskop i Hernösands stift, men tillträdde stiftet först 1834. — År 1838 blef han uppförd i tredje rummet på Erke-Biskopsförslaget. Han dog den 15 Aug. 1847.

Franzéns poetiska ryktbarhet började genom några dels i Åbo Tidningar, dels i Stockholms-Posten införda lyriska småstycken, af hvilka isynnerhet „Menniskans Anlete“, „Gamle Knekten“, „Unga flicka, i din vår“, „Goda gosse, glaset tön“, vunno en stor popularitet. Hans pris-stycke „Sång öfver Grefve Creutz“, i alldeles ny tonart, krönte denna namnkunnighet; och från denna tid har Franzén varit en af nationens älsklingskalder. Han har

sedermånga försökt sig i nära nog alla slag af vitterheten och i de flesta med stor framgång. Äfven bland fäderneslandets prosaiske författare intager han ett utmärkt rum. Hans Lefnadsbeskrifningar i Svenska Akademiens Handlingar utmärka sig fördelaktigt framför hans föregångares både genom sakrikhet, tankar och uttryckets otvungna behag. Samma osökta enkelhet återfinner man äfven i hans andeliga skrifter.

Norge och dess folk.

..... j bilden eder
Till sjelstündighet som stat och land.
Carl Fredrik Ridderstad.

Det fattiga berguppfyllda Norge var fordom ett oberoende konungadöme, styrdt först af val-, sedan af arf-konungar. Vårt närvarande föremål är icke att ingå i norska historiens detaljer eller att beskrifva de tider, då norrmännen voro många andra nationer öfverlägsne i både krigets och fredens konster och då de ofta och med framgång hemsökte andras kuster: vi vilja blott anföra de stora politiska förändringarne under tidehvarf, som ligge inom den autentika historiens gränser, och

detta i ganska få ord. År 1319 afled Håkan V utan manliga efterkommande, och hans dotterson Magnus Smek förenade konungarikena Norge och Sverige under en spira. Magnus efterträddes af Håkan VI, hans son samt gemål till den namnkunniga drottning Margaretha. Vid hans död förenades Norge med Danmark under begges son Olof V. Denne Olof dog utan barn och efterträddes af modern Margaretha, som kallades till thronen genom normännens enhälliga val. Vid hennes död tillföll norska, svenska och danska kronorna Erik af Pommern. Under denna de trenne kronornas union tillvällade sig småningom danskarne suprematien öfver de båda andra folken och bibehöll denna till en snart sagdt tyrannisk utsträckning i det svenska riket, under det att i Norge landets bergiga natur och måhända äfven befolkningens bestämda karakter föranelde danskarne till ett mera moderat och varsamt förfarande. Den store Gustaf Wasa lyckades genom sin tapperhet och skicklighet att efter många romantiska äfventyr göra Sverige oberoende af Danmark och besteg den väl förvärfvade thronen 1521. Norrmännen fortforo icke destomindre att lyda under danske konungarne, hvilka likväl läto det hårdiga och tappra bergfolket i mycket sköta sig sjelft och åtnjuta alla af ålder innehafte friheter och privilegier. Detta förbund egde bestånd till 1814, då, till följd af fredsslutet mellan Danmark och Sverige, wienska kongressens beslut samt ett särskilt öfverenskommet föreningsfördrag emellan de bägge rikena, Norge förenades med Sverige.

Bland norrmännens åldriga friheter och den dyrbaraste af dem var böndernas frikallelse från trälldom eller lifegenskap. Under det att bönderna i det närbelägna danska landet ända till våra dagar voro till alla delar lifegne, såldes och öfverlätos med de jordstycken, hvarpå de voro tödde, egde Norge välsignelsen af en egen författning, kallad »Norges lowe» (Norges lag), sammanfattad af Griffenfeld på befallning af hans lands store lagstiftare Christian V, som regerade från 1670 till 1699. Genom denna lag, som fast-

ställde några äldre sedvanor och bruk och bestämde andra såsom rättigheter, blefvo alla bönder, med undantag af några få på vissa ädlingars egendom nära Fredrikstad, förklarade för frie. Lagstiftarens mening, äfvensom lagens anda, sträckte sig äfven till de få undantagne lifegne, ty blott så länge de adlige egendomsrarnarne uppfyllde vissa villkor, hvilka i tidens längd blefvo allt svårare att fullgöra, fingo de bibehålla sina privilegier, men omsider förlorades dessa och deras bönder blefvo lika så frie som de öfrige. Ehuru norrmännen voro af samma ras, religion och språk som danskarne, åstadkom denna emancipation, utan tvifvel understödd af det mera oberoende väsende, som alltid utmärker bergsbon, den underbara karakters-olikheten, hvilken eger rum emellan norrmän och danskar och som i mycket medför en större likhet emellan dem och svenskarne.

Den afidne erkediakonus Coxe, som rest genom båda länderna för ungefär ett halft århundrade sedan, före danske bondens emancipation, säger att »den norska loves välgörande verkningar äro så synbara i deras allmänna inflytelse på allmogens trefnad att den resande måste vara blind, som icke genast varseblifver skillnaden emellan den frie norske bonden och Danmarks slafviske vasall, ehuru båda lefva under samma styrelse». När den afidne älskvärde och förträfflige biskop Heber var i landet (år 1835), hade hvarje spår till vasallskap försvunnit. »Bönderne», säger han, »äro fullkomligt frie. Det har icke funnits någon ärfelig adel i Norge, allt sedan den utrotades af Christian: de rika familjerna utgöras antingen af välmående bönder eller af handlande från andra länder, hvilka inköpt de forndne possessionaternas egendom. I de större städerna och vid södra kusterna, som ofta besökas af främlingar och sjöfarande, är förhållandet något annorlunda, men i det inre af landet och på norra kusterna råder en enkelhet och en fornåldrighet i seder, som svårligen står att anträffa i någon annan del af Europa, »*).

*) Journal öfver en resa genom Norge och Sverige. Biskop Hebers lefnadsbeskrifning, utgifven af hans enka.

Den öppna hjertligheten och frånvaron af allt krus och all förbehållsamhet hos alla klasser är hvad som först faller i ögonen. Biskop Heber omtalar att skjutsbönderna alltid skakade hans och hans resällskaps händer, när de åtskildes, att de voro ganska pratsamma och lifliga och yttrade sig mycket öppet och förtroligt, att några af dem gifvo de båda engelsmännen af ren välvilja temligen starka slag på axeln; och mastnr Twining i sin intressanta resa genom Norge *) försäkrar att denna öppenhet och goda vilja alldes icke är i aftagande: hans hand trycktes på samma sätt vid hvarje gästgifvaregård.

Ehuru de lefva i ganska små kommuniteter (församlingar) långt ifrån hvarandra, spridda öfver ett vildt och bergigt land, genomskuret af långa fjorder (fjärdar) eller hafsvikar, djupa strömmar och stormiga sjöar, hafva dock landets invånare förmått ganska allmänt tillegna sig uppfostrans och religions-undervisningens fördelar. Båda delarne äro genom landets helsosamma lagar garanterade. Hvarje distrikt eger en skolmästare, som regelbundet begifver sig från by till by, från bondgård till bondgård, stundom nödsakad att i en sträcka vandra ett afstånd af mer än 10 mil, och det under sträng vinter i frost och snö, emedan allmogen är alltför mycket sysselsatt med utgöromål under de korta vår-, sommar- och höst-årstiderna (hvilka sammanräknade föga öfverstiga fyra månader om året) för att kunna egna någon tid deraf till sysselsättning inom hus. Skolmästaren bekommer föda och inqvartering på någon af de förnämsta bondgårdarne i distriktet, och alla inbyggare som icke kunna läsa, äro genom lag förbundne att begifva sig till honom för undervisningens erhållande. Läraren erhåller ett obetydligt salarium: två till tre skilling af hvarje lärjunge, så att hela hans inkomst, oberäknadt kost och boning, sällan öfverstiger 50 till 60 riksdaler om året. Dessa redlige „domini“ äro ändå

välkomna öfverallt och tillbringa ett förnöjdt lif. I några af de aflägsna distriktet föra de icke blott uppfostrans ljus med sig, utan äfven alla förefallande nyheter inom de glest befolkade lugna regionerna, och deras ankomst till en gård eller by betraktas som en historisk tilldragelse och firas som en helgdag.

Landtpresterna äro på lika rörlig fot som skolläraryne. Som ganska få byar äro stora nog att underhålla egen kyrka, ligger denna vanligen för sig sjelf på något ensligt öppet fält eller på slutningen af någon höjd i medelpunkten af församlingen, hvilkens invånare der sammanträffa på sabbaten liksom i en centralpunkt. Stundom ligger prestgården invid kyrkan, men allmännast bor presten i någon af byarne i närheten och nödgas göra en resa af flera mil för att hålla gudstjenst. Dessutom är han pliktig att besöka sina socknebor, vandrande från by till by, öfver berg och träsk, öfver fjärdar och strömmar, och en gång om året måste han hålla husförhör med alla barnen i läsning och skrifning och till biskopen afgifva berättelse om deras framsteg. I de nordliga delarne af Norge, bland öar spridda ända uppåt Nordkap, utgör det lif, en sådan kyrkans tjenare måste föra, en kedja af faror och försakelser och är så mycket som möjligt skildt från vällefnad, lättja och bekvämlighet. Hans boning är en koja på någon liten öde klippa, som sköljes af polarhafvets vågor, kringhvinad af de kalla stormande vindarna. I en liten farkost måste han begifva sig från den ena ön till den andra att predika och undervisa. Hans föda, utan vegetabilier af något slag och ofta äfven utan ens rågbröd, består af saltad fisk, det enda de fattige öboerna förmå anskaffa till öfverflöd. Von Buch, en tysk resande, som besökte dessa ödetrakter 1807, beskriver ett presterligt residens tätt intill Kap, den nordligaste spetsen af Europa, det han icke oskickligt kallar »verldens bedröfliga ända». »Der ligger i en hafsvik», säger han, »Kjelvig, bestående af prestgården, kyrkan och fyra eller fem andra hus, tillhörande handelsmannen och hans fiskare. Flera finnas icke, och flera kunde knap-

*) Resa genom Norge och Sverige af Henry Twining, Paris 1836. Ehuru författad på fransyska, är den en produkt af en ung engelsman.

past möjligen få rum, ty på få sekunder vandra vi öfver det smala utrymmet emellan böljan och klipporna, betäckta med en evig snö. Hvem var det väl, som hade hjerta och mod att först bygga här? Vid von Buchs efterfrågan befanns att presthuset var öde. Presten hade af sjukdom blifvit nödsakad ombyta boningsplats, och hans residens var nu vid Porsanger-fjord, der någon liten vegetation, några få örter och björkbuskar mildrade verkningarna af den skorbutiska vintern. Tre af hans företrädare hade på Kjelvig dött af skjörbjugg inom ett år. Från fasta landet begaf sig den stackars presten öfver fjärden hvarje söndag i båt till Kjelvigs kyrka, som säges vara den nordligaste, som finnes: den ligger under 71°, således icke mycket långt ifrån Nordkap,.

Presterne uppmuntras till nitiskt uppfyllande af sina pligter genom biskopen, som besöker dem hvarje år och delar deras försakelser och faror. Sir Arthur de Capell Brooke mötte biskopen af denna vidsträckta diocès vid Kobberdal år 1816. »Jag fann», säger vår resande, »i den värdige prelaten en förständig och kunnig man, rask och verksam, hvars utseende visade en ålder af emellan femtio och sextio år. Han var då på hemresan från en aflägsen del af sitt stift, som troligen är det vidsträcktaste och ganska säkert det nordligaste i verlden och sträcker sig, såsom han sade mig, från Nummedalen emellan 60 och 65° lattitud till 71° 10' 15" vid Nordkap. Han hade hvarje år nära 750 mil att resa vid sina visitationer, hvilket måste fordra mycken ansträngning och endast kan verkställas sjöledes i båt.» När de åtskildes, hvar och en för att fortsätta sin resa, den gode biskopen utrustad med goda höga sjöstöflar, steg han, åtföljd af sin prost hastigt i båten, bjudande den engelske resanden sitt farväl, hvarvid han anmärkte att de sågo hvarandra »för sista gången i denna verlden». Genom åtgärder och bemödanden lika detta är norska kyrkan nationens välgörarinna: den vidmagthåller en långt framskriden civilisation inom polarkretsen, den tröstar och lifvar odödlighetens förhoppningar hos män, hvilkas

lif i denna verlden är nästan en beständig kamp emot farorna och nöden. Till följe af ett sådant tingens förhållande åtnjuter äfven presterskapet öfverallt i Norge en utmärkt aktning. Öfver ett visst antal prester är en prost tillsatt, den de sjelfve utvälja och hvars funktioner nära nog motsvara dem, som åligga våra kontraktsprostar.

I några delar af kontinenten, isynnerhet i södra Norge, äro dalarne både vackra och fruktbarande, och hvete produceras der i betydlig mängd. Men dessa lyckliga regioner äro i proportion till det hela obetydliga. Böndernas vanliga föda består af rågbröd, mjölk, ost, torkad eller saltad fisk. Det vanliga rågbrödet har en syrlig oangenäm smak, den må nu härröra antingen af beredningssättet eller af den starka sommarvärman, hvaremot ett annat slag, kalladt »fladebröd», temligen allmänt i bruk, är för gommen mera angenämt. Rågmjölet eller hafremjölet (ty än det ena, än det andra begagnas) blandas helt enkelt med vatten och knådas väl, kaffas derefter ut i cirkelform, likt pannkakor, men mycket vidare och tunnare, hållande omkring två fot i diameter. Så fort en qvinna hinner tillreda brödkakan, tages den af en annan och flyttas på en stor rund jernplåt, som är upphettad och satt öfver en god eld. Kakan erfordrar blott en enda omvändning och hinner väl bakas på en minut. På detta sätt tillredt, är brödet eller rättare skorpan ganska mör och angenäm, och den råa smaken af rågen är alldeles borta. Den bibehåller sig god och födande i årtal. Detta slags bröd finner man blott i landets norra delar. Master Twining föreställer sig att »tvänne qvinnor kunna på detta sätt på 2 à 3 timmar bereda bröd till hela familjen för lika många veckor, men allmogen bakar icke så ofta, utan för 3 till 4 månader i sänder,». Råg-limporna äro stundom så hårda att det erfordras något liknande en yxa att få dem sönder. Skifvor läggas i sur mjölk till att uppmjukas, hvarefter de förtäras. På landet är bakningsdagen ett slags festlig dag. I allmänhet brygges vid samma tillfälle. Sättet att brygga är ganska en-

kelt. Det består egentligen af en infusion med hett vatten på malt och på de späda skotten af enbärsbusken, som producerar en svag, men icke obehaglig dryck. Detta kallas dricka. Blott i städerna brygges öl. I tider af brist, som, tack vare åkerbrukets framsteg, nu inträffar mera sällan än fordom, bereder allmogen bröd af trädens bark, vanligast af furans. Denna bark torkas framför elden, förmales och blandas med litet annat mjöl af råg eller hafre, bakas och förtäres som bröd: det är bittert till smaken och föga födande. Odlingen af potatis infördes mot slutet af sistförflutna århundrade. Såsom en särdeles läckerhet förtära bönderna sitt »scharke», som består af tunna skifvor af färgkött, öfverströdda med salt och lufttorkade.

Alla resande, vi hafva rådfrågat i detta ämne, öfverensstämma deri att folket synes ganska belåtet med denna skenbart magra kost; och uti ingen del af verden finnas, i proportion till befolkningen, så många exempel på lång lefnad som i Norge. »Oaktadt deras knappa lefnadsuppehälle», säger de Capell Brooke, »äro människorna märkvärdigt starka och friska». Eburu på många orter animalisk föda är dem snart sagdt okänd, äro de i allmänhet högväxte och se bra ut, med manlig öppenhet i sätt att vara, och detta tilltager ju längre man kommer upp åt nordden. Deras härdade lefnadssätt och dagliga vana att klänga i bergen håller dem, så att säga, i beständig öfning; och deras rörlighet är sådan att de, liksom svenska smålandsbonden, med lätthet hålla ut i fullt lopp vid sidan af ett åkdon för en längd af $1\frac{1}{2}$ till 2 mil. Deras ömhet för sina hästar är mycket stor, så att de sällan hvilat sig bakpå åkdonet, och på detta sätt fortfara de att löpa ända till skjuthållets slut. I några delar, såsom i Nordlanden och omkring Throndhjem, förskaffa de sig en både god och helsosam ättika på ett särdeles eget sätt. Der öfverflöda ett slags stora svarta myror, hvilka bygga stackar nästan lika höga med en lappländsk kåta eller hytta. De nedsätta i stackarna kärll eller buteljer, till hälften fyllda med hett vatten: myrorna krypa

ned i vattnet, hvaraf en stark syra erhålles, hvilken begagnas som ättika. En obehaglig följd af deras torra, salta och hettande diet visar sig likväl temligen allmänt i några distrikter uti der rådande hudsjukdomar.

Den allmänna nättheten i deras klädsel och boningar har mycket blifvit bemärkt. »Bönderna», säger en engelsk resbeskrifvare, »äro väl klädde och bo väl och tyckas ega mera komfort och bekvämligheter än jag under mina resor någorstädes sett, med undantag af några orter i Schweiz». Deras kojor äro uppförde af fast furutimmer, tätt stoppade med mossor. I landets kallare regioner hafva de dubbla trädväggar. Detta ökade skydd gör dem varma och säkra emot vinterstormarne. Taken formeras allmänna af samma ämne som väggarna, men äro täckta och beklädda på mångfaldiga sätt. Stundom äro de belagde med ett tjockt kompakt lager af småsten, stundom med björknäfver, hvars oljaktiga natur emotstår vätan och håller i årtal. I nästan alla händelser läggas stora stenar på taken att hindra stormarne att bortföra dem. Det är icke ovanligt att se taken besäddade med höfrö, bärande en frodig slätter. I Hedemarken och Gullbrandsdalarna, der jorden är utomordentligt fruktbarande och förträffligt odlad, ser man allmogens små boningar framställa en nätthet och trefnad, som sällan anträffas i något annat land. Hvarje hyddas fönster har sina snygga hvita gardiner af groft musslin eller gas. Husen äro till betydlig del prydda med ett slags skulptur och dörvarne vanligen målade med blomster i ganska bjerta färger. I hela Norge beströ bönderna sina golf med gran- och enris, som sprider en angenäm lukt och säges inbjuda till sömn på det behagligaste sätt. Deras sängar finnas vanligen i en sorts alkover och tillstängas likasom skåp på samma sätt som bruket är i många skottska kojor.

Boende, som de fleste af dem äro, långt bort från städer och byar på sina små farmer, vidt spridda omkring på bergen och vid ändan af långa fjorder, ofta på flere miles afstånd från närmaste granne,

nödgas norska bönderna lägga hand vid alla slags göromål, hvadan de genom vana och behof förvärfva utmärkt skicklighet i många mekaniska arbeten. Master Twining och sir Arthur de Capell Brooke anföra orgelverk, till alla deras deklarer fullkomliga med en mångfald af stämmor, arbetade af vanliga bönder och berömmar äfven deras skicklighet att skära i trä. De täta ådrorna i det hvita furuvirket gör arbetet i denna väg ganska prydligt för deras boningar så utom som inom hus. Deras skedar och slevvar äro stundom skurna i antik stil och kunna tjena till modeller för artister och silfverarbetare. De fleste af allmogen kunna äfven verkställa smärre arbeten i silfver, koppar och jern och laga sina landtliga ur och klockor. Hvar och en är sin egen timmerman och snickare, egen skraddare, skomakare, m. m. Nära Throndhjem såg master Twining några träbroar öfver Guulälven och dess bi-strömmar anmärkningsvärda för deras eleganta konstruktion och djerfva hvalfbågar.

Norrmännen äro mycket begifne på musik och förfärdiga sjelfve sina enkla instrumenter. Det allmännaste af dessa, hvilka liksom hos oss begagnas i alla boskapsskötande distrikter, kallas „lur“. Den är detsamma som schweizer-bergsbornas alp-horn. Biskop Heber kallar den „kopipa“, och säger den vara ett instrument, 5 fot långt, tillverkad af björknäfver med skarp, men icke omusikalisk ton. Master Twining undersökte ett dylikt instrument, gjordt af tvänne tallträdsstycken, som voro urhålkade och sammanhäftade med omlindade videqvistar. Han beskriver dess ton som särdeles mild och ren, men tror att verkan deraf utan tvifvel förhöjdes af det omgifvande sceneriet. »Jag skyndade ut ur min landtliga kammare», berättar han, »och riktade mina steg efter det milda ljudet. Snart upptäckte jag vid sidan af en hydda på stranden af en sjö en ung flicka, som höll i handen en lång trä-trumpet. Ljudet upphörde vid min ankomst, men på min begäran blåste hon åter i sin lur och frambragte toner ännu renare och mera melodiska än förut. Hon utförde med utmärkt lätthet åtskilliga mo-

tiver med många variationer; men hon höll ofta upp, och hvarje paus fylldes af andra aflägsna toner, som tycktes komma från skogbeväxta klippor på motsatta sidan af sjön. Jag var oviss huruvida det var ekot af de starka och klara toner, jag hört, eller ett svar derpå; men slutligen upptäckte jag att temata voro olika och misstänkte att flickan kommit ur sin koja för att besvara en på andra stranden varande broders eller väns toner». Bönderna göra sig äfvenledes ett slags gitarrer med fem strängar. I Driostuensdal, der »den största enkelhet i seder råder, i vissa fall nästan närmande sig den arkadiska», fann Heber en ung flicka spelande på ett dylikt instrument för att hemkalla några kalvar från betet. Efter några böner lät hon höra åtskilliga stycken, hvaraf de flesta voro rätt lifliga. När man bad henne sjunga, vägrade hon, emedan det var söndag; men på ett tecken af sin fader sprang hon att hemta sin äldre syster och en liten bror, som begynte sjunga psalmer på ett intagande sätt tilldess den äldre mannen och en äldre broder instämde i kören, »hvilket», säger biskopen, »skedde med verkligt sockneklockare-skrål.»

Vid deras fätaliga festliga sammankomster roar sig allmogen med sång och dans. Många af deras visor äro patriotiska och sjungas på enkla, men rörande melodier. Dess favorit-dans kallas »polsk» (polska) och fortsättes vanligen natten igenom vid fiolens muntra ljud. »Denna», säger sir Brooke, »är Norges national-dans och utföres med ett lif och en anda, hvartill jag ingenstädes förut varit vittne. Sättet att dansa är följande: Hvarje karl tager sin flicka vid venstra handen, springer omkring rummet i en sorts temligen skarpt traf, snarare än steg, och fruntimret snurrar sig härunder tillfälligtvis omkring på egen hand: hennes kavaljer gör detsamma för sig. Nu begynner sjelfva polskan, som består uti en ganska hastig kringhvirfling, något likartad med valsen, men rörelsen är mycket hastigare och takten helt och hållet olika. Den är ganska svår att utföra i anseende till kringhvirflingens hastighet och nödvändigheten att icke de-

sto mindre noga hålla takten. Det är en högst roande dans, och den ifver, med hvilken norrmännen, när polskan spelas upp, hasta dertill, utvisar deras starka begifvenhet derpå,*). Med smärta nödgas vi tillägga att vid dessa munterhets-tillfällen fylleri — nordens last — för ingen del är ovanligt. Norrmännen äro emellertid ganska godsinte i sitt rus: trätor och slagsmål, som i allmänhet åtfölja dylika bacchanalier, äga sällan eller aldrig rum dem emellan, utan allt aföper under fullkomlig glädtighet och godt lynne. Tillfallen dertill äro dessutom ganska sällsynta och inträffa få gånger om året, nemligen vid S:t Johannis-festen (Sankt Hans dag eller midsommar-dagen) eller vid några förlofningar och bröllop. Förlofningarne äga i allmänhet rum några år före sjelfva giftermålet.

Bland deras vinternöjen är varg-jagten icke blott ett tidsfördrif, utan äfven en nyttig och nödvändig operation att rensa landet från rofdjur, hvilka svärma i åtskilliga orter. En af deras metoder är ganska lustbar. Partierne begifva sig ut i slädar, då en liten gris medhafves i hvarje sådan. När de nu komma ut bland klippor och skogar, trampa eller knipa de grisen i svansen att han börjar skrika; ljudet framlockar vargarne, hvilka stundom framrusa i sådan mängd att äfven skicklige skyttar ofta löpa fara. De jag äfven björnar, hvilka i många delar af Norge äro ganska talrika, och de följa spåren med mycken skicklighet. Björnarne anställa stort ofog och döda icke blott boskapsdjur, utan förstöra äfven såden: sällan anfalla de dock menniskor. Under alla årstider åtföljas vallhjonerna af stora hundar, något lika Newfoundlandserasen: de äro beväpnade med halsband besatta med spikuddar för att skydda dem emot vargarne, hvilka ofta angripa dem och söka fatta dem öfver halsen. Björnarne deremot fly vanligen undan för hundarne.

Under den långa vintern, då höjder och dalar äro betäckta med snö och sjöarne

*) Läsaren ser att engelsmannen här beskriver vår hambo-polska.

isbelupne, göra norrmännen långa resor på släd-don, åkande med utomordentlig hastighet och rakt fram likt kråkans flygt, i stället för att såsom under sommartiden nödgas komma fort på omvägar kring heddar, strömmar och sjöar eller att på stränderna vänta på en långsam öfverfärjning. Vanliga sommarvägen emellan Christiania och Trondhem är nära 400 mil; om vintern är den knappt hälften så lång och tillryggalägges då med otrolig snabbhet öfver berg och sjö i täflan med vargarna, som följa den resandes spår. Ett annat mera oberoende och nästan lika hastigt sätt att färdas är skid-åkning. Men norrmännens -skier* (skidor) äro ganska olika våra skridskor: de äro i sanning en blandning deraf med snö-skor. De göras af hårdt träd, äro sex till åtta fot långa och hålla omkring sex tum i bredd. Venstra skidan är kortare än den högra för att sätta skidlöparen i stånd att vända med mera hastighet. Fötterna fastgöras på midten af skidan, och löparen håller en lång staf i händerna, medelst hvilken han riktar sitt lopp och stundom fortskyndar det, när han stöter den emot snön. Underskidorna äro beklädda med skälskinn eller oberedda bitar af svinhudar: håret är vänt bakfram för att gifva hållfäste, när man går backe eller berg uppföre. På jemn mark, ännu mera på sjöarnes glans-is, men mest utföre branta slutningar af ett berg, verkställes med skidorna en rörelse sådan att den blott kan jemföras med störtningen af en katarakt eller en snölävin. När snön är af tjenlig beskaffenhet, tvekar ingen att nedstiga utföre de brantaste bråddjup på sådant sätt. Master Twining säger att bruket af skier är bekant för hvarje norrmann utan skillnad i ålder och kön: medelst dessa förhjelpa sig de isolerade invånarne ur de spridda hyddorna under vintertiden till kyrkan, löpande öfver höjder, slätter och hafsvikar, och bespara dervid ofta en omväg af tre till fyra mil, den de äro tvungna att taga under andra årstider.

Men den märkvärdigaste omständigheten, förbunden med den norske skie, är dess begagnande af ett helt regemente,

värfvadtd bland allmogen och Röraas grufarbetare och kalladt »skielöbere» eller skidregementet. »Två bataljoner», säger biskop Heber, »af omkring 600 man äro stationerade i norra och södra Norge och exerceras om vintern på skidor. De sammankallas blott tvänne gånger om året, men hafva ofta särskilda öfningar för rekryter. När de exercera med skidor, bära de sina räffelbössor hängande och i händerna hvar sin staf med plattad ända, att förekomma dess nedsjunkande i snön och hjälpa dem i de språng, de stundom nödgas taga, när de skola utföre höjder och öfver hinder, som stänga deras väg, hvilket man berättar dem verkställa med underbar snabbhet. Hela skillnaden vid truppens uppställniag under vintern består deri att tillräckligt utrymme lemnas emellan lederna för att vända på skidorna, hvilket sker på det sätt att de ombyta högra foten med en rörelse, som synes skola vrida anklarne ur led». Master Brooke tillägger: »Skielöbererne hafva ofta blifvit använda med stor framgång mot fienden under krigen mot Sverige. Och i sanning måste en armé fullkomligt ligga i blott en hand full fienders makt af dylika trupper, hvilka, hejdade af intet hinder, snabba som vinden, kunde attackera på alla punkter, under det den djupa snön och landets natur icke blott gjorde hvarje förföljelse omöjlig, utan och nästan beröfvade dem medel till eget försvar, med skielöberne svärmande rundt omkring sig likt svalor, halkande öfver den isiga ytan och utbredande död och förderf bland sina hjälplöse motståndare. Om sommaren hafva skielöberne ingenting, som utmärker dem ifrån en vanlig med räfflade gevär beväpnad trupp. Deras uniform är ljusgrön».

Likt andra bergsbor, som föra ett ensligt lif och hafva sina hem i vilda romantiska trakter, äro äfven norrmännen temligen vidskeplige. De tro på åtskilliga onda öfvernaturliga väsenden under det allmänna namnet »neiss», dem de tro besöka lönlige platser och visa sig under en mängd olika skepnader, några af dem »likt spökhunden i Mann», i form af en stor hvitlurvig hund med mycket långa

öron. Sjön Dillingen är, enligt deras uppgift, näckens eller norska »kelpies» favorit-residens, ehuru han stundom visar sig äfven i andra delar af landet. Han beskrifves såsom ganska illvillig och af mycken kroppsstyrka och framställer sig under skepnad af en stor svart häst. Lycas det för någon djerf bonde att betsla honom säges han blifva ett nyttigt djur, som tjenar sin husbonde troget. Denna sällsamma underrättelse lemnades biskop Heber af en engelsk dräng, som gift sig i landet, tilläggande det en anhörig till hans hustru allvarsamt berättat honom att han sjelf sett näcken påselad helt lugnt draga en plog, men att i det ögonblick selen aftogs, skenade han af med förunderlig våldsämhet och buller, störtade sig i sjön och försvann. Om älfvor, de mest intagande bilder ur fantastisk skapelse, synas de icke hafva något begrepp. De tillämpa benämningen dvärgar, hvarunder älfvor allmänt voro kända i norden, till blott och bart dödlige sådana. De hafva en fast tro på dödsförebud genom öfvernaturliga ljussken och mystiska buller, som höras under dödsnatten, äfvensom en stor fruktan för trolleri och rädsla för de fattige finnarne och lappländarne, som bibehålla sitt gamla rykte: ännu äro de mäktige spämän och trollkarlar, som kunna framkalla andar medelst trumslag och döda en menniska, när de afskjuta en pil mot henne, om hon än vore hundra mil derifrån. Icke heller är bondfolket ännu fullt öfvertygadt derom att ju icke de små fyrfotadjuren de skadliga lemlarne regna ner från himmelen, när de så hastigt frambryta. Fiskrarne på kusterna tro ännu på tillvaron af den så kallada »kraken», en omätlig hafsorm, som många af dem bedyra sig hafva sett med egna ögon.

Folkets kläde dragter variera i Norges olika orter: nästan hvarje distrikt har sin egen, och utom det att några deraf äro ganska pittoreska, ligger i sjelfva variationen en källa till nöje för den resandes öga. Det är bevist att åtskilliga af dessa dragter icke på århundraden undergått någon förändring. Von Buch förvånades i början att se det unga folket

i farfar-faders och mormor-moders gamla kostymer, då han hastigt i en by fann sig omringad af ett antal vackre flickor, hvilka nyss utkommit från ett dansgille, med högklackade skor och kofter, täflande i längd med dem för fyra århundraden tillbaka. I några orter hafva kvinnorna håret hopsnodt i en knut öfver hjässan och bära i vackert väder blott en hvit smakfullt anbragt duk deröfver. På andra orter är håret helt och hållet doldt under en tätt åtliggande spetsmössa, beklädd med en mängd band.

Master Twining, hvars resa förnämligast hade till föremål att uppsöka det pittoreska och som betraktade dessa föremål med artistiskt öga, gifver oss några underrättelser om kostymerna, gjorda ännu begripligare genom teckningar. Han säger att i Ourdalen begynner allmogens klädsel antaga en både pittoresk och nationel karakter. Karlarne bära ganska korta tröjor och stora mössor, stundom blå, men allmännast röda. Håret är ljusbrunt och ganska långt. Några af de unge bondgossarne pryda sina jackor med dubbla rader af metallknappar, broderier och silfverhåkten. Alla bära en bred lädergördel omkring lifvet och förvara vanligen deri en stor knif, kallad »dolkknif». Med denna knif tjälja de i träd och utföra många slags arbeten. Enligt Pontoppidan, en norsk andlig man, som författade sitt lands historia i tidigare delen af sistförflutna sekel, var folket mycket trätgirigt och begagnade ofta sina dolkknifvar vid sina tvister. Detta, säger han, var i sanning så allmänt händelsen att en hustru alltid ansågs medföra sin mans svepning, när de begåfvos sig till någon bröllofsfest eller annat gille, och att, till följe af de ofta inträffade knifhuggen, den seden att medföra knifvar blef förbjuden. Numera synes emellertid af många auktoriteter att folklynet i sådant afseende blifvit förbättradt. Ehuru knifven medföres, är detta olyckliga bruk deraf högst sällsynt.

I allmänhet taladt bära Ourdalens kvinnor ingen annan hufvudbonad än sitt långa vackra hår, hvilket stundom fördelas i tvänne stora flåtor, som hänga nedåt

ryggen: det öfriga lemnas fritt att sväva omkring halsen och betäcka axlarna med sina rika lockar. Vanligtvis bära de en kamisoll eller väst af grått tyg, som nedstiger litet öfver medjan och är tillknäppt med knappar framföre. När detta icke nyttjas, bära de ganska långa hvita ärmar till ett ganska litet snörlif, som går högt upp på ryggen emellan axlarna. Denna sednare kostym är icke mycket olik den, som begagnas af kvinnliga allmogen i kanton Bern i Schweiz. Men i stället för ett stycke svart sammet, som Berns kvinnor bruka omkring halsen, hafva de norska en sorts krage, alldeles lika med karlarnes. I Gullbrandsdalen bära kvinnorna ofantliga spännen, som gifva ett klirrande ljud ifrån sig, när de gå med sina så högklackade skor att de få ett alldeles gigantiskt utseende. Dräkten består af en vid chemis, grof, men ren och hvit, sammanknuten omkring halsen, derofvanpå en mörkfärgad kjortel, men utan snörlif eller någon ytterligare beklädnad. Men i kall väderlek påtaga de en kamisoll eller tröja utan uppslag, fullkomligt lika med mannens. Håret, kringsnodt med linneband, är sammanknutet bakåt från pannan och faller öfver halsen och axlarna i långa bucklor. Bergsbornas i närheten af Bergens stad kläddrägt är utomordentligt pittoresk. Kvinnorna äro utmärkte genom en mångfald af hufvudboneder, hvilka tjena till att nogga utvisa hvilka byar de tillhöra. En del betäcka hufvudet med hvita dukar, utdragne i vingor å båda sidor; andra hafva höga mössor af en särdeles form, och andra åter linda håret till ett slags turban, gjord af rödt bomullstyg eller rödt flanell. Lifestycket är i allmänhet af klarlysande röd färg, korsetten gul, och de flesta bära gördel omkring lifvet, prydd framtill med häkter och kopparsmycken. Karlarne bruka i många af dessa trakter yfviga skägg.

En grof hemmaväfd vallmars-pläd, lik den skottska, är i temligen allmänt bruk. Karlarne nyttja strumpband af lysande färger och linda dem i breda bågar omkring knät.

I andra och högre väsentligheter, i

språkseder, känslor och förståndsgåfvor, hafva normmännen en i ögonen fallande likhet med befolkningen i Skottland och norra England. (S. F. B.)

Om folkens civilisation.

Visdom är sjülenes sol, som töcken skingrar
och dimban,
Att hon skynliga se kan hvad henne tjenar
och höfves.

Georg Stjernhjelrn.

Den anstalt, som försynen valt att skydda, befördra och utveckla det godas lif på jorden, är samhället, som sjelft ej är annat än en form för något inneboende högre. Men det är klart att samhället ej kan inverka på annat än formen. Andan är en fläkt af det oförgängliga och oföränderliga. Den kan samhället hvarken uppväcka eller framkalla eller förändra. Men dess uppenbarelse på jorden kan det bestämma. Liksom ljuset bryter sig uti olika skiftningar, först sedan det genomgått materien, så förändrar sig ock anden genom den materia, som den måste genombruta. Och liksom ljuset kan blifva sin motsats, mörker, kan dygd blifva last och sällhet blifva osällhet, då de måste bryta sig väg genom en för desamma ogenomtränglig form. Såsom exempel på de förvillelser, hvilka genom förbiseendet af denna sanning åstadkommits, erinna vi oss tvisten om civilisationens värde. Hvem känner ej och hvem har ej varit hänförd af Rousseaus märkvärdiga skrift om civilisationens förderflighet! Men nu är civilisationen ingenting annat än den form, hvarunder mensklighetens förädling framträder. Att bekämpa den förra är således att bekämpa den sednare. Och dock kan ingen neka att Rousseau har rätt i de fakta, hvar på han grundar sitt resultat. Men dessa fakta utgöra endast civilisationens missriktning och kunna ej blifva ett skäl att återföra menskligheten till den vildhet och det barbari, hvarutur civilisationen henne upphöjt.

Det lägre folkets upplysning är en fråga, som står med denna i nära sammanhang eller, rättare, utgör en väsentlig del deraf. Sedan längesedan den förra frå-

gan blifvit nedlagd och nästan förgäten, har hon uppträdt i form af den sednare. Många finnas, och bland dem store tänkare och människovänner, som väl icke bestrida upplysningens värde för de högre folkklasserna i samhället, men anse den förderlig för de lägre, när den sträcker sig öfver dagens behof och hemmets område. En hel kristen sekt, katolicismens, gynnar likaledes mörkrets bibehållande öfver det lägre folket, en sekt, hvars grundsatser vi såsom protestanter visserligen förkasta, men som genom det poetiska skimmer, hvarmed den omgifver sig, likväl har ett stort inflytande äfven inom protestantiska länder . . . .

Det faller hvar och en i ögonen att råheten närmar människan till djuren och att upplysningen upphöjer henne öfver dem. Detta är den form, hvarunder det allmänna förståndet uppfattar frågan om de lägre klassernas upplysning och hvarigenom det så hastigt afgör densamma, tvärtemot så många tänkares mening. Så slående riktig denna sats vid första ögonkastet synes vara, så förbises likväl deruti hvad som å andra sidan deremot blifvit anmärkt. Menniskan, säga de förras motståndare, skall ej ensamt aflägsna sig ifrån *djur*, utan äfven närma sig till *ängel*. Erfarenheten har visat att den mera upplyste är derföre hvarken en bättre eller lyckligare människa: hon är derigenom ofta endast en farligare för andra — farligast, när hon tillhör massan, när hon med upplysningen förenar den råa kraften.

Vi skola i dessa anmärkningar följa den anvisning, som ett sådant uttryck af dessa motsatta meningar lemna oss.

Menniskans företräde framför djuret ligger icke egentligen deruti att hon har en intelligent beståndsdel — ty äfven denna kan tilläggas djuret — utan i tvenne egenskaper hos henne, som innefatta alla hennes öfriga företräden. Dessa båda egenskaper äro hennes *frihet* och hennes *perfektibilitet*.

Hvar och en vet att hos människan kämpa oupphörligt tvänne principer: det sinnliga och det andliga. Hos djuret finnes ej denna strid, emedan hos det allt står under sinnlighetens väld.

Det är denna söndring inom människan själf och emellan hennes båda hufvudkrafter som utgör det högre intresset uti den menckliga världen. Den föregår der inom hvarje bröst, der de högre menckliga behofven uppstått. Den är den egentliga grundorsaken till de evigt vexlande former, hvarunder menckiolifvet framträder; och den utgör, fördelad i oräkneliga menckiolihjertan, om jag så får säga, sjelfva dropparne, som tillsammans bilda världshändelsernas eviga flod. Oförgänglig is skulle utan denna rörelse betäcka floden: allt skulle utan den stå stilla på jorden, allt skulle vara sig oföränderligen likt och enahanda, såsom det är i djurverlden — hvilken är i dag sådan den var vid jordens skapelse — allt skulle inom det menckliga lifvet vara beherrskadt af en gränslös tomhet. Ingen historia skulle finnas, ingen konst och ingen vetenskap.

Vi se detta försinnligtadt å ena sidan ännu hos folkstammar, t. ex. eskimoerne och pescheräerne, hos hvilka alit varit enahanda i årtusenden och hvilka lif liknar den stelnade natur, som omgifver dem, å andra sidan i de — hufvudsakligen europeiska — folkslags historia, hos hvilka strideu starkast framträdtt och som just derigenom blifvit de märkvärdigaste på jorden.

Men nu kan menckian icke hestå af tvänne särskilta väsenden. Endast den ena af dessa kämpande krafter är derföre egentligen *hon själf*. Den andra måste vara något främmande, något utom detta själf, som söker att bemäktiga sig henne. Detta själf kan ej vara något annat än det oförgängliga hos henne, således det andliga, hvilket är dömdt till denna eviga strid med materien. *Friheten* är således ingenting annat än det andligas öfvervigt i denna strid, emedan endast i mån deraf hnnes eget själf är oberoende af den främmande makt, som söker att bringa henne under sitt välde. En fullständig öfvervigt, en fullkomlig frihet, d. v. s. en fullkomlig seger, kan visserligen ej finnas utom hos det högsta väsendet, hos hvilket ej heller — vid den andra ändan af serien — finnes någon strid. emedan det sinnliga ej kan inverka derpå, liksom hos djuret ingen finnes, emedan det sinnliga är allena herrskande. Emellan båda står den menckliga naturen, hvilken fullt beherrskad af sinnligheten eller fullt beherrskande den, i evig oro, evig strid och evig söndring. Den menckliga friheten består derföre egentligen i sjelfva möjligheten att strida, i blotta upphäfvandet af hermonien emellan hennes tvänne krafter, icke nödvändigt i segern. Ty äfven om hon besegras, är hon dock fri under sjelfva motståndet.

Det, som ger första väckelsen till denna strid, är hennes odödlighets-känsla eller hennes medvetande af något andligt, som hon icke ser, jemte det materiella, som hon ser. Utvecklin-

gen af denna känsla, under och oakadt sinnlighetens lockelser, är alldeles detsamma som friheten eller den nyss omtalta söndringen af hennes inre varelse. Men då denna utveckling slutligen förer till bestämda begrepp, hvilka sammanfattning vi kalla religion, så hafva åtskillige tänkare derpå grundat sin mening att menckian har uppfyllt sin bestämmelse genom blotta religionen och att de lägre klasserna ej behöfva någon annan kunskap eller upplysning än denna för att vara i besittning af menckliga företräden. Man kan säga att det är omkring denna punkt som den här ifrågarvarande tvisten hväliver sig.

Men utvecklingen af odödlighets-känslan kan taga tvänne olika riktningar: antingen till öfvervägande fruktan eller till öfvervägande hopp. Då vi betrakta kristendomen såsom verlds-religion, så uttrycka sig dessa skilda riktningar uti kristendomens båda hufvudformer: katolicism och protestantism, betraktade nemligen till deras innersta väsen och ifrån en högre synpunkt. Men denna olika riktning är icke likgiltig vid afgörandet af denna fråga. En religion, hvars princip är fruktan, åstadkommer ej friheten hos menckian. Hon höjer sig visserligen äfven genom den öfver djuren, men endast på det att hon blifver ett djur af högre slag än dessa.

All grymhet, således allt barbari, all råhet har sitt första upphof i fruktan. Menckian är grym antingen emedan hon *fruktar*, och derföre förstör, eller emedan hon *har fruktat*, och derföre hämnas. Allt ädelmod, all mildhet har sin rot i förtröstan. Derföre försvinner grymheten och uppstå de milda sederna uti det borgerliga samhället i samma mån som säkerheten är större och således fruktan mindre. Derföre uppstår grymhet äfven inom det mest civiliserade folk, när anarkien upplöser det, när osäkerheten intager lagens ställe och fruktan blir statens lifsprincip. Derföre skulle kristendomen förmildra sederna, äfven om den ej föreskrefve deras mildring, emedan den ger oss den högsta af all förtröstan. Derföre slutligen äro tro, hopp och kärlek telningar af samme rot och i sig sjelfva ett och detsamma.

Således kan endast den religion, som har till princip hopp och förtröstan, eller protestantismen, verkligen motsvara menckians bestämmelse. Men protestantismens idé är ljusets utbredande i förening med det reigiösa sinnets utveckling. Den söker att understödja striden medelst nedkallande af ljusets andar, som kämpa i de goda föresatsernas leder, icke tvingande och förföljande bakom dem. Protestantismen tillåter oss att finna Gud *äfven* i hans verk och i verldsordningen: att tro på en evig försyn sådan den visar sig i händelsernas gång, i verldsordningens utveckling i

historien: att åtminstone tänka öfver alla de höga frågor, som vi ändock på jorden aldrig få fullt besvarade. Den antager att förnuft och uppenbarelse, vetenskap och skrift understödja hvarandra, ersätta hvarandra och att den, som endast följer den ena af dessa, uppnår också endast hälften af sin bestämmeelse. Den antager att för att vara sant religiös måste människan tillika vara ett tänkande väsen, emedan religionen annars ej meddelar något annat än andens *träldom*; således motsatsen af hvad den skulle medela eller understödja, andens *frihet*, människans högsta bestämmeelse på jorden.

Den fria tanken, forskningen, upplysningen är det jäsningssämne, som befordrar och utvecklar den söndring inom människan, hvilken gör att hon uppstiger på förädlingens bana och motsvarar sin menliga bestämmeelse. Striderna blifva vidsträcktare, starkare, häftigare: de taga en högre gång och angå ett ädlare pris. Religiositeten tager en andligare, en mindre sinnlig karakter; gudsfruktan blir det högsta väsendet värdigare och dess inflytande på människans sedlighet mäktigare. På detta sätt vexelverka civilisation och kristendom på hvarandra. Förädlingen sker genom dem båda. Öfverallt, dit den europeiska bildningen går, måste kristendomen vara dess härled; och öfverallt, der kristendomen utbredd sig, följer civilisationen i spåren.

Jag har nämnt att det andra, som karakteriserar människan, är heunes förmåga att framskrida i utvecklingen af sina förmögenheter eller hvad filosoferne kalla henne *perfektibilitet*. Vi känna ej gränsen för detta stigande, eller rättare: det finnes därför ingen egentlig gräns. Mången gång har man trott de menliga uppfinningarne hafva nått sin högsta möjliga fullkomlighet, då oförtänt en ny väg öppnat sig för nya framsteg till bevis att människoläget icke är ämnadt att stå stilla. Vanligtvis har människan, när hon varit nära den gräns, som den då rådande odlingen syntes hafva föreskrifvit henne, och således ett slags stillestående inträdt, derifrån nedjunkit till materialism och njutningslust. Verkan af detta stillestånd på hennes förädling har då varit att hon icke kunnat bibehålla sig dervid, utan fallit tillbaka och åter måst å nya arbete sig upp samma väg hon redan gått. Ett sådant återfall kan man kalla medeltid, ehuru vi vanligen endast gifvit ett enda bestämt tidehvarf i historien detta namn. Det gifves en uppfostran så för menskligheten som för människan. På samma sätt som människoläget består af individer är menskligheten indelad i tidehvarf. Dessa hafva äfven sin barndom, sin mannaålder och sin ålderdom. De gå under liksom individerne, och ett nytt tidehvarf träder upp i det förgångnas ställe med sin egen karakter och sin utveckling, hvilket dikterar ett nytt kapitel i verdens historia.

Det företräde, som igenom denna utveckling tillkommer människan framför djuret,

hvilket sednare, såsom jag redan anmärkt, aldrig kommit ett enda steg högre än det var vid verdens begynnelse, ligger mindre i den höjd, hvartill hon stiger och stigit, än i *stigandet* sjelft. Derföre är intet individuum, ingen folkklass, intet folkslag och intet tidehvarf uteslutet från detta menliga företräde. Hur lågt de än stå, endast de skrida framåt, endast de förbättra sig och sin omgifning, så stå de lika högt i menligt företräde, måhända högre än de, hvilka kunnat börja sitt fortskridande från en högre utgångspunkt. Derföre se vi så många stora och ädla karakterer, så mycken verksamhet och så mycken kraft uti folkslagens barndom, hvilket allt minskas, när de stigit högre och tycka sig hafva mindre att arbeta för. Det finnes intet vackrare skådespel än att se ett folk erbeta sig upp utur okunnighet och barbari, och vanligtvis är det ädlare och mera aktningvärdt, då det ännu arbetar sig upp till odlingen än då det hunnit dess höjd. Allt bevisar att det är sjelfva fortskridandet och bemödandet att fortskrida (liksom i det föregående sjelfva striden) som utgör det menliga företrädet, men ingalunda upphinnandet af det mål, hvartill vårt slägte sträfvar. Huru skulle man annars förklara den besynnerliga plan i verdensordningen att folkslagen, när de hunnit bildningens höjd, genom utbrottet af någon väldig vulkan i dess inre eller bredvid detsamma åter störta tillsammans i ruiner och få börja samma bana å nyo! Man skall således ej mäta folkslagens företräden efter den högre punkt, de innehafva uti civilisationen, utan snarare efter den bana, som de hafva ännu att stiga. Det lilla landet bör ej afundas de stora nationerna, ty det är längre än de från hvilat, ifrån njutningen, ifrån kratern af den vulkan, hvarpå människoläget krälar.

Hvad som här är sagdt om nationerna kan äfven sägas om folkklasserna inom dem. Deras menliga värde, deras företräde består i detta afseende ej uti den högre bildning, de redan hunnit, utan i deras kraft att fortgå från den punkt, hvarpå de stå. För dem kan således icke föreskrifvas någon viss upplysning, någon viss bildningspunkt, hvartill de skola lyfta sig. Den lägsta folkklassen kan hafva i detta afseende ett lika högt, oftast ett högre värde än den förnämsta, oaktadt olikheten af deras bildning, blott den ej står stilla på sin låga punkt och ej nedgräver — såsom evangelium så skönt uttrycker sig — sitt ena pund, under det de högre klasserna öka sina två pund till fyra eller sina fem pund till tio. Det gifves nationer, hvaruti den lägsta klassen är den ädlaste.

Carl Adolf Agardh.

(S. F. B.)

Götheborg, 1852.

Tryckt hos N. J. Gumpert & C:o.